

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN İZMİR'DEKİ HUBUBAT ÜRETİMİNE ETKİSİ

Pakize ÇOBAN KARABULUT*

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile stoklarda yeterli miktarda olmayan ihracat ürünlerinin, özellikle hububat çeşitlerinin fiyatlarında birkaç ay içinde ciddi artışlar görülmeye başlanmıştır. Köylü, fiyatları artan ürünlerin ekimine yönelerek, savaş buhranı nedeniyle yaşadığı olumsuz etkileri minimize etmek istemiştir. Hükümet ise stoklarda yeteri kadar hububat bulunmasını sağlayarak, yabancı ülkelerle yaptığı ihracat anlaşmalarını devam ettirmiştir. Bu sebeple, Millî Korunma Kanunu (MKK) ile savaş yıllarında piyasanın düzenlenmesi, halkın gıda ihtiyacının karşılanması ve köylünün ihtiyaç duyduğu ürünü ekmesinin sağlanması amacıyla gerekli düzenlemeleri yapma yetkisi hükümete tanınmıştır. Ayrıca, fiyatların olağanüstü artışının da önüne geçilebilmesi için önlemler alınmış, ancak alınan tüm önlemlere rağmen savaş sonuna kadar bu konuda başarılı olunamamıştır. Çalışmada İkinci Dünya Savaşı sürecinde hububat çeşitleri gibi temel tüketim maddelerinin, alınan kararlardan nasıl etkilendiği ve İzmir köylüsünün bu ürünün ekimine verdiği önem detaylı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, İzmir Vilayeti, Millî Korunma Kanunu, Hububat, Türkiye Ekonomisi.

* Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, pcoban@beu.edu.tr, pakizecoban@gmail.com

THE EFFECT OF THE SECOND WORLD WAR TO GRAIN PRODUCTION IN IZMIR

ABSTRACT

With the beginning of the World War II, export products that were not abundant in stock, especially grain varieties, began to show a significant increase in their price in a few months. The peasant, who tended to the cultivation of products increasing in price, wanted to minimize the negative effects experienced by the war crisis. On the other hand, the government, by ensuring that there was enough grain in stock, continued export agreements made with foreign countries. For this reason, the authorization was given to the government via Turkish National Security Law to stabilize the market in the war time and to meet the food needs of the people and to make some arrangements to ensure the cultivation of the needed product. Moreover, some precautions were also taken in order to prevent the extraordinary increase in prices, but, in spite of all the precautions, it was not successful in this regard until the end of the war. In this work, how the grain, which was an important product in the Second World War period, was affected by the decisions accepted and the importance that Izmir peasant gave to the cultivation of this product, are discussed in detail.

Key Words: Second World War, Izmir Province, Turkish National Security Law, Grain, Turkish Economy.

GİRİŞ

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda savaş dışı kalarak, sıcak savaşın etkilerinden kaçınmış olmasına rağmen, sosyal ve ekonomik ilişkiler içinde olduğu devletlerin savaşa dâhil olması nedeniyle azalan dış ticaret hacmiyle, savaşın etkilerini dolaylı olarak yaşamıştır. Özellikle gıda ihtiyacının sağlanması konusu, savaş yıllarında hem şehirlerde yaşayan halkın hem de orduda sayısı hızla artan askerin beslenmesi açısından önemle üzerinde durulan konuların ilk sırasında yer almıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin silahlı bir tarafsızlık politikası izlemesi bir yandan silahlı tarafsızlık politikasının gerektirdiği büyük bir ordunun gıda ihtiyacının sağlanması öte yandan üretimi yeterli olmayan bir ülkenin ithalatının birden büyük ölçüde kısıtlanmasına neden olmuştur¹.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Birinci Dünya Savaşı'na katılan ve Kurtuluş Savaşı veren Türkiye, savaş zamanında ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan nelerin yaşanabileceğini tahmin edebiliyordu. Bu nedenle, henüz savaşın Avrupa topraklarında başlamasının dördüncü ayında, Türkiye'de yaşanması muhtemel bir gıda sıkıntısı tehlikesine karşı ürünlerin birçoğu piyasadan çekilmiş, satışı sunulan ürünler de yüksek fiyatlarla piyasaya sürülerek, piyasada karaborsaya sebep olunmuştur². Karaborsacılığın önlenmesi için tek şart, piyasada ihtiyaç duyulan ürünleri bol miktarda stoklarda tutmaktı. Bu durumda da köylüye önemli görevler düşmüştür. Köylünün kendi kendine kalkınması, salma adıyla toplanılan vergilerle neredeyse imkânsız olduğu için, başta Dâhiliye Vekâleti olmak üzere diğer vekâletlerin de köylüyü daha fazla tarımsal ürün yetiştirmesi için teşvik etmesi gerekiyordu³.

Refik Saydam Hükümeti, savaş başlamadan önce Şevket Süreyya Aydemir'in de içinde bulunduğu uzmanlar grubuna "Müdafaa Ekonomisi" ile ilgili bir rapor hazırlama görevi vermiştir. Rapor 1939 yılının son aylarında tamamlanarak Başbakanlığa sunulmuş, bunun üzerine hükümet, bu rapora dayanarak bir

1 İlhan Tekeli- Selim İlkin, **Cumhuriyetin Harcı- Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s.410.

2 **TBMM, Zabıt Ceridesi**, 7. Dönem, 2. Yasama, 10. Cilt Fihristi, 58. İnikat, Ankara 22.05.1944, s.151; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Bakanlar Kurulu Kararları (BKK)**, Fon Kodu (F.K.) 030.01.00.00. Yer Numarası (Y.N.) 34.204.1.

3 **Aydın Gazetesi**, 25 Mart 1941; **Aydın Halkın Dili Gazetesi**, 11 Temmuz 1941.

yasa tasarısı hazırlamasını Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) grubundan istemiştir. Bu arada “*Millî İktisat Kanunu*” tasarısı hükümet tarafından hazırlanarak gruba gönderilmiştir. Tasarı hükümete emek, tasarruf, şirket kurma hürriyetini kısıtlayıcı ve alınıp satılabilen her türlü ticaret eşyası ile ilgili yetki vermiştir. Hükümete sunulan tasarıda verilen bu yetkilerin anayasaya uygun olup olmadığı konusu tartışmaya yol açmış, yasaya karşı CHP grubunda ciddi bir direniş ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Recep Peker başkanlığında bir komisyon kurularak, uzlaşmanın sağlanması gündeme gelmiştir. Komisyonun hazırladığı uzlaşma metni “*Millî Korunma Kanunu*” adıyla meclise sunulmuş, yasa ile ilgili yapılan uzun tartışmalar sonunda, barış zamanındaki kanunlarla savaş koşullarının üstesinden gelinemediği anlaşılınca 18 Ocak 1940 tarihinde TBMM’de kabul edilmiştir⁴. MKK’da, üretim ve ürünlerin dağıtımı ile ilgili alınan kararlar, köylüyü yakından ilgilendirmiştir. Bu konuyla ilgili özellikle 14, 20, 21, 25, 40 ve 41. maddelerinin köylüye ve tarımsal üretime etkisi bu çalışmada detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmada örnek olarak İzmir vilayetinin ele alınması, vilayetin çok önemli ihracat kanalı olan İzmir-Alsancak Limanı’na sahip olması ve savaş yıllarında bu limandan yapılan ithalat ve ihracatın, Almanya’nın İtalya’yı ve Balkanlar’da Yunanistan da dâhil işgal etmesi ile Ege Denizi’nin güvenliğinin etkilenmesinden kaynaklanmıştır⁵.

MİLLÎ KORUNMA KANUNU’NUN DOĞRUDAN KÖYLÜYE ETKİSİ

MKK’da, tarımsal ürünler ve maden yatakları ile ilgili alınan kararlar, ülkenin millî gelirini ve savaş yıllarındaki ticaret antlaşmalarını oluşturmasından dolayı, dönemin hükümeti tarafından madenlerde çalışan işçiler ve ekim işleriyle uğraşan köylüler için ağırlıklı olarak uygulanmıştır. Sadece MKK uygulamaları köylünün ve ülkenin kalkınmasında yeterli bir unsur olmamış⁶, çiftçiler, savaş

4 **Anadolu Gazetesi**, 1 Mart 1940; **Anadolu Gazetesi**, 21 Şubat 1940; **Aydın Gazetesi**, 20 Şubat 1940. 8 Ocak 1940 tarihinde kabul edilen 3780 numaralı MKK, 19 Şubat 1940 tarihinden itibaren uygulamaya girmiştir; **Resmî Gazete**, 26 Ocak 1940.

5 Hüsnü Özlü, “Arşiv Belgelerine Göre, İkinci Dünya Savaşı’nda İzmir ve Trakya’nın Savunmasına Yönelik Türk İngiliz Heyetinin Görüşmeleri ve Alınan Önlemler”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/24, İzmir 2012, s.235.

6 **Aydın Halkın Dili Gazetesi**, 11 Temmuz 1939.

boyunca daha fazla ekime teşvik edilmiş ve üretimde verimliliği artırma adına birçok karar alınmıştır⁷.

Stokların bolluğu fiyatlarda düşüslere neden olmuş, bu da 1939-1940 yıllarında hububat çeşitlerindeki üretimin düşmesine sebep olmuştur. Bu nedenle fiyatların da düşmesiyle 1939 ve 1940 yıllarında birçok hububat çeşidinde üretim düşüşleri gözlenmiştir. Ancak savaşın başlaması ile ithal edilen ürünlerin fiyatlarının, geldiği ülkelerde yükselmesi Türkiye'de de yerli ürün fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur⁸. Artan fiyatların, işçi ücretlerine yansımaları, yol masraflarının artmasına ve ürün fiyatlarının şehirlerde kısa zamanda yükselmesine yol açmıştır. Bu durum ürünlerin pazardan çekilmesine ve tüccarların depolarında bekletmesiyle sonuçlanmıştır. Bu nedenle, ticaretle uğraşmayanlar da ellerindeki malları stok yapmaya başlamıştır. MKK'nın 25. maddesi tüccar olmayanların ellerindeki malları stok yapmasını yasaklaması açısından önemli olmuştur. Bu şekilde karaborsacılığın da önüne geçilmek istenmiştir. Aynı zamanda Başbakan Refik Saydam, savaşın etkisinin Türkiye'ye yansımalarını hafifletmek adına, köylüye üretimi arttırması çağrısında bulunmuştur⁹.

Savaş nedeniyle sınırları güçlendirmek isteyen Türk ordusu, sınır bölgelerine asker sevkiyatına başlamış ve yeni asker alımları ile bu açık kapatılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda ordudaki hareketlilik, ordu araç ve gereçlerinin sevk edilmesine sebep olmuştur. MKK'nın 41. maddesiyle ordunun at ve sığır gibi taşıma işlerinde kullanılacak hayvan ihtiyacının sağlanması amacıyla her dört hektar arazi için, çiftçinin bir çift hayvanına geri verilmek üzere el konulması, vergilendirilen hayvan sayısında azalmaya neden olmuştur. Bu nedenle toplanan hayvan vergilerindeki düşüşün engellemesi için hayvan vergilerinde artış yaşanmıştır. Savaş döneminden önce vergiye dâhil olmayan at, eşek ve katır gibi binek hayvanlarından da vergi alınmaya başlanmıştır. Üç yaş altı at, iki yaş altı sığır ve orduya ait hayvanlar vergiye tabi değildi. Savaş döneminde bu hayvanlardan alınan vergi Tablo 1'de verilmiştir.

7 **BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (BÖKM)**, F.K. 030.01.0.0. Y.N. 34.204.1; **Aydın Halkın Dili Gazetesi**, 11 Mayıs 1942.

8 **BCA, CHP**, F.K. 490.01.0.0. Y.N. 5.26.30.

9 **Aydın Gazetesi**, 2 Mart 1940; **Anadolu Gazetesi**, 1 Mart 1940.

Tablo 1. At ve Sığır İçin Yıllık Vergi Miktarları¹⁰

Yıllar	1938	1941	1942-1945
Sığır Vergisi (Kuruş)	35	35	45
At Vergisi (Kuruş)	-	10	125

Tablo 1'e bakıldığında attaki vergi artışı oranı savaş zamanı ciddi değişimler göstermiştir. Kanunun bu maddelerinin İzmir vilayetine doğrudan etkilerini görebilmek için İzmir vilayetinde vergiye tabi at ve sığır sayıları incelenmiştir. İzmir vilayetindeki vergiye tabi at ve sığır sayılarındaki değişimler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. İzmir Vilayetinde Sayım Vergisine Tabi Hayvan Sayısı¹¹

Yıllar	At Sayısı	Sığır Sayısı
1940	-	146143
1941	30246	145570
1942	29462	136001
1943	28766	133813
1944	30503	139650

Tablo 2'ye bakıldığı zaman, hayvan sayılarında 1943 yılına kadar ciddi düşüşler görülmektedir. En fazla düşüş, 1941-1942 dönemi arasında gerçekleşmiştir. 1941 yılı kış aylarında İzmir'de ölen at sayısı 642, ölen sığır sayısı da 3.448 adettir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ve üç yaşına giren at ve iki yaşına giren sığır sayılarının da artmasıyla, vergiye tabi hayvan sayılarındaki düşüşün, 1942 yılında bu kadar etkili olmaması gerekiyordu. Bu düşüşün sebebi ilgili hayvanlara ordu tarafından el konulmasından kaynaklanmıştır.

Ordunun hem sayısı hızla artan askerin gıda ihtiyacı sağlanması hem de sahip olduğu hayvanların beslenmesinin sağlanması amacıyla hububat çeşidi ekiminin artırılması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmiştir.

10 TBMM, Zabıt Ceridesi, 6. Dönem, 4. Yasama, 25. Cilt Fihristi, 64. İnikat, Ankara 27.05.1942, s.370; Resmî Gazete, 31 Mayıs 1941; Resmî Gazete, 30 Mayıs 1942; İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi, Sayı 9, Şubat/1945, s.39.

11 T.C. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü (B.İ.G.M.), Hayvanlar İstatistiği 1944, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1946, s.50-75; Resmî Gazete, 15 Temmuz 1931.

Tablo 3. İzmir Vilayetinde Hububat Ekim Oranları (x 100 Hektar)¹²

Ürün	Buğday			Arpa			Mısır			Yulaf			Çavdar		
	Yıl	1940	1941	1942	Yıl	1940	1941	1942	Yıl	1940	1941	1942	Yıl	1940	1941
Ekim	40.0	29.8	42.0	40.0	31.3	35.1	8.4	10.2	14.9	5.0	3.7	6.2	3.7	3.4	4.2

İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye'de tarımsal faaliyetlerin en önemli bölümü hububat üzerine yoğunlaşmış, Türkiye'nin tarım konusunda aldığı her önlem, büyük ölçüde hububat üretimini arttırmak adına olmuştur. Hububat grubu içinde yer alan buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, pirinç, kaplıca, kuşyemi, darı ve mahlut arasında üretimin çok büyük bir bölümünü hem ekili alan hem de miktar olarak buğday ve arpa oluşturmuştur. Hububat hem insan hem de hayvan gıdasının temelini oluşturduğu için üretiminin ve dağıtımının düzenlenmesi, savaş döneminde yönetimin başarısı açısından kritik bir öneme sahip olmuştur¹³.

Hububat ekiminin artırılması amacıyla MKK'nın 40. maddesi ile 8 hektar ve daha fazla arazisi olanların, arazilerinin yarısına hububat ektirmeye zorlanması, hem hububat fiyatlarındaki artışı önleyecek hem de ordunun, aldığı asker ve çift hayvanlarının doyurulmasını sağlayacak bir önlem olarak uygulamaya konulmuştur.

Tablo 3'e bakıldığında 1941 yılındaki, mısır ürünü hariç diğer hububat ürünlerinin ekim oranlarının düşmesi, doğal afetlerden etkilenen birçok köylünün, Kasım ve Aralık ayında ektiği ürünleri söküp, onların yerlerine Şubat ayında mısırı ekmesinden kaynaklanmıştır. 1941 yılındaki hububat ekimindeki

12 T.C. B.İ.G.M., *Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942)*, Ankara.

13 İlhan Tekeli- Selim İlkin, *İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, İletişim Yayınları, C 2, İstanbul 2014, s.236.

azalma, fiyatların önemli oranlarda artmaması ve eldeki ürün bolluğundan kaynaklanmıştır. 1942 yılında ürünlerin fiyatlarındaki etkili artış, ekim oranlarının 1940 yılına göre daha fazla olmasını sağlamıştır. Çift hayvanlarının orduya teslim edilmesi gerektiğini belirten 41. madde, 1942'deki ekim oranındaki artıştan dolayı köylüyü etkilememiştir. Ayrıca, 8 hektar ve üstü arazilerin yarısına hububat ekimini zorunlu tutan 40. madde ise, 8 hektar ve üstü arazi sahiplerinin az olması ya da arazi sahiplerinin daha önceden de hububat ekmelerinden dolayı uygulamada hububat üretiminin arttırılmasında etkili olmamıştır. Bu nedenle kanundaki 40. madde, 1941 yılındaki hububat ekim oranının düşmesinden dolayı, İzmir vilayetini etkilememiştir.

MİLLÎ KORUNMA KANUNU'NUN TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ ARACILIĞIYLA KÖYLÜYE ETKİSİ

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) ilk olarak eldeki hububat ürünlerinin ülke genelinde ihtiyaç doğrultusunda dağıtımı, üretimi ve bu ürünlerin ithal ve ihraç hallerinin belirlenmesi amacıyla kurulmuştur. Ayrıca piyasadaki hububat fiyatlarını belirleyerek, çiftçinin mağdur olmasını önleme sorumluluğunu da üstlenmiştir. Ancak ofis, savaş koşullarında MKK'nın etkisiyle kuruluş amacı dışında hareket etmek zorunda kalmıştır. TMO'nun bu konudaki müdahalesi 1940 yılının son dönemlerinde stoklardaki ürün bolluğunun da tükenmesi ve vilayetlerde ürünlerin piyasadaki çekilmesi sonucunda gerçekleşmiştir¹⁴. Ürünlerin piyasada erimesi ile savaşın ilk aylarında yapılan değişikliklerle, arpa ve yulafın TMO aracı-

14 Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitabevi, İstanbul 2001, s.199. Hüseyin Topuz, "Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950)", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C 12, S 3, 2007, s.384-386; **Balıkesir Gazetesi**, 2 Ekim 1939. **BCA, BKK**, F.K. 030.18.01.02. Y.N. 93.107.10; İsmail Bulmuş, **Tarımsal Fiyat Oluşumunda Devlet Müdahalesi**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara 1978, s.177; Şefik Taylan Akman-İnci Solak Akman, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat Üretiminin Vergilendirilmesi", **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, S 1/2, 2011, s.77-78. İkinci Dünya Savaşı'ndaki gelişmeler doğrultusunda TMO'ya Bakanlar Kurulu'nun 20 Ocak 1941 tarih ve 2/15114 sayılı kararı ile un stokları meydana getirme ve bunları olağanüstü hallerin gerektirdiği şekil ve yerlerde muhafaza ve idare etme yetkisi verilmiştir. Hemen ardından 2/14713 numaralı kararnamenin hükümete tanıdığı hububat ürünlerine el koyma yetkisini genişleten yeni bir düzenleme yürürlüğe girmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 12 Şubat 1941 tarih ve 2/15164 sayılı kararı ile üreticilerin elinde bulunan tohumluk ve yemeklik ihtiyacından fazla olan hububatın el koyma hükümlerine tabi tutulmasına karar verilmiştir.

lığı ile stok yapılması kararı alınmıştı¹⁵. Ayrıca, hükümet tarafından MKK'nın 14. maddesi gereğince, halkın ve ordunun ihtiyacı olan her türlü maddenin tespit edilen fiyattan alınmasına karar verilmişti. Bu karar doğrultusunda arpa ve yulaftan sonra ordu için buğday ve çavdarın da TMO tarafından peşin olarak satın alınmasına karar verilmiştir¹⁶. Daha sonra 25 Nisan 1941 tarihinde mısır ürünü de TMO tarafından satın alınacak ürünlerin listesine dâhil edilmiştir¹⁷. Ordunun temel ihtiyacı için gerekli olan ürünlerin saklanması veya ordunun alması için fiyatların serbestçe yükseltilmesi, ordunun bu durum karşısında zor durumda kalmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Ocak 1942 tarihinde, TMO veya Ticaret Ofisleri aracılığı ile vilayetlerin gezilerek, ordunun ihtiyaç duyduğu tüm tarım ürünlerinin belirlenmesi ve belirlenen ürünlerin tespit edilen fiyattan alınarak, ordu birliklerine verilmesine karar verilmiştir¹⁸.

Savaş koşullarına göre sürekli değişen MKK, 15 Temmuz 1942 tarihinde alınan 366 sayılı karar ile 14. maddede hububat ürünlerinin toplanması ile ilgili düzenlemede değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda, 1942 yılında istihsal edilen buğday, çavdar, mısır, yulaf ve arpa mahsulünün 50 tona kadarının %25'ine; 50 tondan sonraki 100 tona kadarının %35'ine, 100 ton ve daha fazla olan kısmının ise %50'sine el konularak satın alınması kararı alınmıştır¹⁹. TMO ise satın alacağı belirtilen ürünleri, üreticinin kendisine zamanında satması için piyasada

15 **Resmî Gazete**, 4 Kasım 1939.

16 **Resmî Gazete**, 05 Aralık 1940. Elinde 500 kilodan az olan ürünü olan köylü hariç tutulmuştur; **BCA, BKK**, F.K. 030.18.01.02. Y.N. 89.104.5. Adı geçen mahsullerin 3491 sayılı kanunun 3. maddesine göre ofisin iştiğal konuları arasına alınması; Ticaret Vekilliğinin 24 Ekim 1939 tarih ve 3563/14548 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından 27 Ekim 1939 tarihinde kabul edilmiştir; **BCA, BKK**, F.K. 030.18.01.02. Y.N. 93.107.9. Çavdarın TMO'nun iştiğal konuları arasına alınması; Ticaret Vekilliğinin 28.11.1940 tarih ve 4/9122 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 28.11.1940 tarihli toplantısında kabul edilmiştir; Akman-İnci Solak Akman, "a.g.m.", s.77-78; **BCA, BKK**, F.K. 030.18.01.02. Y.N. 93.107.11; **BCA, BKK**, F.K. 030.18.01.02. Y.N. 93.107.12.

17 **BCA, BKK**, F.K. 030.18.01.02. Y.N. 94.34.12.

18 **BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü (Mua.)**, F.K. 030.10.0.0. Y.N. 50.324.51.

19 **Resmî Gazete**, 17 Temmuz 1942; Hasan Çetin, İkinci Dünya Savaşı Süresinde Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Durumu (1939-1945), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ 2007, s.137; Şerafettin Pektaş, **Millî Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi**, İstanbul Fırat Yayınları, 2010, s.447; Tevfik Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)**, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s.313; Sabri Yetkin-Erkan Serçe, **Kuruluştan Günümüze İzmir Ticaret Borsası Tarihi, Ticaret Borsası**, İzmir 1998, s.179.

ürünlerin fiyatları düştüğü dönemlerde, ürün fiyatlarını arttırmış ve bu fiyat zammını sadece birkaç ay ile sınırlı tutmuştur²⁰. Örneğin; 17 Temmuz 1942'de buğdayın TMO'da alım fiyatı 20 kuruş iken, 25 Temmuz 1942'de 26 kuruş, 1 Ağustos 1942'de 10 kuruştur. Diğer hububat çeşidi fiyatları da bu doğrultuda değişiklik göstermiştir²¹.

Hububat fiyatlarındaki sürekli artış daha sonra, hükümet tarafından el koyma kararı dışında tutulan temel tüketim maddelerinin ordu tarafından karşılanmasında güçlükler yaşanmasına neden olmuştur. Alımların azaldığı ve depolardaki gıda maddelerinin tükendiği 1943 yılı içinde istihsal edilen hububat ürünlerinin 6 tona kadar olan kısmının %20'sine, 6 tondan 15 tona kadar olan kısmının %30'una, 15 tondan fazla olan kısmının da %50'sine el konulmasına karar verilmiştir. Ayrıca fasulye, börülce, nohut, mercimek ve bakla mahsullerinin %25'ine, İcra Vekilleri Heyetinin 13 Mayıs 1943 tarihli toplantısında, hükümet tarafından el konulmasına karar verilmiştir²².

Tablo 4. İzmir Vilayetinden Alınan Toprak Mahsulleri Vergisi (TMV)²³

Yıllar	Toprak Mahsulleri Vergisi (Lira)
1942-43	2.055.000
1943-44	4.959.000
1945	1.220.000

4 Haziran 1943 tarihinde TMV Kanunu ile çiftçiler için yeni bir vergi uygulamaya konulmuştur²⁴. Bu vergi ile köylünün daha fazla üretime geçeceği düşünülmüş, ancak vergi borcunu ödeyemeyen köylü, tarlasını, bağını, öküzünü

20 **Aydın Gazetesi**, 7 Ağustos 1941; **Aydın Halkın Dili Gazetesi**, 8 Ağustos 1941. 28 Mayıs 1941 tarih ve 2/15888 sayılı kararnamede yazılı buğday, çavdar, arpa, yulaf ve mahlut alım fiyatlarına 8 Ağustos 1941 tarihinden itibaren kilo başına 1 kuruş zam yapılmıştır. Yapılan zamların 31 Ekim 1941 tarihine kadar geçerli olacağı ilan edilmiştir.

21 **Resmî Gazete**, 17-25 Temmuz -1 Ağustos 1942.

22 **BCA, BKK**, F.K. 030.18.01.02. Y.N. 101.34.16.

23 **T.C. B.İ.G.M., Maliye İstatistikleri (1936-1947)**, Hüsnütabi Matbaası, İstanbul 1949, s.126.

24 Sevilay Özer, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Uygulamaya Konulan Toprak Mahsulleri Vergisi ve Köylü Üzerindeki Etkisi", **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 5, 2011, s.221; Yetkin- Erkan Serçe, **a.g.e.**, s.178.

satarak vergi borcunu ödemek zorunda kalmıştır²⁵. Bu şekilde köylünün üretim araçlarını tehdit eden bir durumun oluşması, temelinde yatan fazla üretim fikrini sarsmıştır²⁶. Bu vergi tarıma yönelik geniş çapta ilk dolaysız vergi olduğu için aşara benzetilmiştir²⁷. Kanun ile hububat, bakliyat, fındık, fıstık, incir, üzüm, zeytin ve pamuk gibi ürünler aynı; afyon, kendir, keten, pancar, narenciye, patates ve tütün gibi ürünler de nakdi olarak vergilendirilmiştir. Vergi oranı, belli fiyattan alınan ürünlerde %8, diğerlerinde ise %12 olarak kabul edilmiştir²⁸. Afyon, pancar ve tütün mahsullerinin vergisi bunların dışında tutulmuştur. Çünkü Türkiye Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi satın aldığı afyon ve pancar mahsulüne ait vergileri müstahsile yapacağı ödeme sırasında, müstahsilin alacağını kesmek suretiyle tahsil etmiştir. Tütün Vergisi de İnhisarlar İdaresi tarafından tahsil olunmuştur²⁹ ve savaşın sonunda kaldırılmıştır³⁰.

HUBUBAT ÜRÜNLERİNDEKİ DURUM

Buğday

Türkiye'nin neredeyse tüm bölgelerinde yetiştirilen, ithalata ihtiyaç duymayan bir hububat çeşididir. Hububat çeşitleri arasında üretimi en fazla yapılan ürünüdür.

Savaş başlamadan önce Ağustos 1939 tarihinde piyasadaki kilo fiyatı 6,5 kuruş idi³¹. Bu fiyat birkaç ay önceki fiyatına göre düşüktü. Piyasada buğday ihtiyacın çok üzerinde olması nedeniyle fiyatlardaki düşüşü önlemek için, TMO çalışmalar başlatmış ve köylünün elinde kalan buğdayları yaklaşık 5 kuruşa almak istemiştir³². Fiyatların bu seviyede seyretmesinin sağlanması için, tüccarlar

25 Kemal H. Karpat, **Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.164-165.

26 Mehmet Yüce, "Avarız Vergisinin Muhteşem Dönüşü: Olağanüstü Vergiler", **Akademik Bakış**, S 3, Temmuz/2004, s.7.

27 Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.237; Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)**, İmge Kitabevi, İstanbul 2005, s.85-86.

28 Timur, **a.g.e.**, s.206.

29 Özer, "a.g.m.", s.223.

30 **Resmî Gazete**, 26 Ocak 1946.

31 **Resmî Gazete**, 10 Ağustos 1939.

32 **BCA, BKK**, F.K. 030.18.01.02. Y.N. 88.91.5.

tarafından kurulan birliklerin aldığı ortak bir karar ile³³ hükümet tarafından ihracat birliklerine üye olmayanların MKK gereğince satış izinleri kaldırılmıştır³⁴. Böylelikle Mayıs 1940 tarihinde buğdayın bir önceki yıl ile aynı değerde olması sağlanmıştı³⁵. 1940 yılının başlarında bazı milletvekillerinin buğday ihracatının azaltılması yönündeki uyarıları dönemin Ticaret Vekili B. Nazmi Topçuoğlu tarafından dikkate alınmamış³⁶ ve buğday 1940 yılında fazla miktarda ihraç edilmiştir³⁷. Ancak, 1940 yılının son aylarında, TMO tarafından uygun fiyatlarla ordu ve kurumların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için buğdayın stok yapılması gerektiği belirtilmiştir³⁸. Bu nedenle köylü tarafından ofise satılması için, buğdayın kilosu Kasım 1940 tarihinde 8 kuruşa yükseltilmiştir³⁹. Buğday mahsulünün 1941 yılı itibari ile ihracatına son verilmiş, ihtiyaçların artması, yaşanan kuraklık ve sellerin de etkisiyle ithalat yapılmaya başlanmıştır⁴⁰. Buğdayın kilosu tüm bu olumsuzluklardan sonra Mayıs 1941'de 9 kuruşa yükselmiştir⁴¹. Savaşın, toprak mahsullerinin yetiştirilmesinde kullanılan yardımcı maddelerin fiyatları üzerinde devamlı artışa neden olmasını göz önünde bulunduran hükümet, 1942 istihsal yılında ekimin arttırılması ve çiftçilerin bu alandaki çalışmalarının hızlandırılması amacıyla 10.12.1941'den itibaren tüm ülke genelinde buğdayın fiyatını 13.50 kuruş olarak belirlemiştir⁴². Buğday fiyatına yapılan bu zammın tüketiciye ve ekmek fiyatlarına etkisinin azaltılması için hükümetin gerekli ön-

33 **Anadolu Gazetesi**, 7 Ocak 1940.

34 **Anadolu Gazetesi**, 10 Mart 1940.

35 **Resmî Gazete**, 7 Mayıs 1940.

36 **TBMM, Zabıt Ceridesi**, 6. Dönem, 2. Yasama, 8. Cilt Fihristi, 20. İnikat, Ankara 03.01.1940, s.10; **Resmî Gazete**, 15 Ocak 1940; **Anadolu Gazetesi**, 9 Ocak 1940; **TBMM, Zabıt Ceridesi**, 6. Dönem, 2. Yasama, 8. Cilt Fihristi, 22. İnikat, Ankara 08.01.1940, s.27.

37 **Balıkesir Gazetesi**, 5 Şubat 1940; **Anadolu Gazetesi**, 16 Şubat 1940; **T.C. B.İ.G.M., Tarım İstatistikleri Özeti (1942-1963)**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1964, s.4; **T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942)**, Ankara, s.3; **T.C. B.İ.G.M., Selim Sabit Aykut, Rakamlarla Türkiye**, C 1, Ankara 1947, s.74-76; **T.C. B.İ.G.M., İstatistik Yılı, 1948**, C 16, s.424; **T.C. B.İ.G.M., Selim Sabit Aykut, Rakamlarla İktisadi ve İçtimai Türkiye**, Recep Ulusoglu Basımevi, C 2, Ankara 1943, s.12-14.

38 **Resmî Gazete**, 5 Aralık 1940.

39 **Resmî Gazete**, 27 Kasım 1940.

40 **TBMM, Zabıt Ceridesi**, 6. Dönem, 4. Yasama, 27. Cilt Fihristi, 77. İnikat, Ankara 05.08.1942, s.22; **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C 4, s.982; Zühal İzmirli-Yücel İzmirli, **Makedonya'dan Esen İmbat**, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2010, s.164.

41 **Resmî Gazete**, 10 Mayıs 1941.

42 **Resmî Gazete**, 7 Aralık 1941.

lemleri alması istenmiş⁴³ ve 1942 yılında İngiltere'den fazla miktarda buğday ithalatı gerçekleştirilmiştir⁴⁴. Ürünün ekimi için İzmir Ticaret Odası, buğday fiyatlarını önemli oranda arttırmıştır.

Un sıkıntısı nedeniyle börekçi, pastacı ve simitçi esnafının işlerini bırakma noktasına gelmesiyle⁴⁵, MKK'nın 21. maddesine göre⁴⁶ buğday unundan ekmek, francala, makarna, şehriye, peksimet, bisküvi ve simitten başka yiyeceklerin yapılması yasaklanmıştı⁴⁷. 1941 yılı buğday yetiştiren diğer ülkelerde de kıtlıkların yaşandığı bir yıl olduğu için, ithalat da istenilen düzeyde yapılamamıştır⁴⁸. Köylü ürünlerini saklamaya başlamış ve ambarlara buğday mahsulü teslim edilmemiştir. Bu sebeple, Buğday Koruma Vergisi kaldırılarak bu durumun üstesinden gelinebileceği düşünülmüştür⁴⁹. Böylece, Buğday Koruma Kanunu 2 Ocak 1942 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır⁵⁰. Ayrıca ekmek tüketimi, yedi yaşına kadar olan çocuklar için günlük 187,5 gram, yedi yaşından büyük olanlar için 375 gram ve ağır işte çalışan işçiler için ise ihtiyaçlarını karşılayamamasına rağmen 750 gram olarak sınırlandırılmıştır⁵¹. Şubat 1942 tarihinde buğdayın kilo fiyatı 2 kuruş daha yükselmiş ve TMO'daki kilosu yaklaşık 16 kuruşa çıkmıştır⁵². Buğday fiyatlarının oldukça arttığı dönemlerde, kişi başına tüketilecek ekmek miktarı 3 Haziran 1942 tarihinde ağır işçiye 600 gram (tam ekmek), büyüklere 300 gram (yarım ekmek) ve küçüklere 150 gram (çeyrek ekmek) olarak değiştirilmiştir⁵³. Buğdayın TMO kilo fiyatı da 20 kuruşa yükselmiştir⁵⁴. Hükümet tarafından Ocak 1943 tarihinden itibaren hububat ve un satışlarının ve

43 **Aydın Halkın Dili Gazetesi**, 18 Aralık 1941.

44 **T.C.B.İ.G.M., Dış Ticaret Yıllık İstatistik (1942-1945)**, C 4, Ankara 1946, s.3.

45 **Aydın Halkın Dili Gazetesi**, 14 Kasım 1941.

46 **Resmî Gazete**, 3 Şubat 1942.

47 **Resmî Gazete**, 27 Kasım 1941.

48 **Aydın Gazetesi**, 6 Ağustos 1941.

49 **TBMM, Zabıt Ceridesi**, 6. Dönem, 4. Yasama, 22. Cilt Fihristi, 20. İnikat, Ankara 18.12.1942, s.44.

50 **Aydın Gazetesi**, 11 Ocak 1942; **Resmî Gazete**, 2 Ocak 1942.

51 **Resmî Gazete**, 19 Ocak 1942; Gönül Güneş, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara'da Günlük Yaşam**, Alter Yayınları, Ankara 2013, s.67; Murat Metinsoy, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Savaş ve Gündelik Yaşam**, Homer Kitabevi, İstanbul 2007, s.224.

52 **Resmî Gazete**, 11 Şubat 1942.

53 Kazım Karabekir, **Günlükler (1906-1948)**, çev. Budak Kayabek, C 2, İstanbul 2009, s.1265; İhsan Bayram, **Değirmendağı**, Heyamola Yayınları, İstanbul 2011, s.83.

54 **Afyon Haber Gazetesi**, 13 Ağustos 1942; **Akdeniz Gazetesi**, 18 Temmuz 1942.

makarna imalatının serbest bırakılması ile piyasanın rahatlamasının sağlanması, fiyatların daha da artması ile sonuçlanmıştır⁵⁵. Yasaklanan ihracatlar ve yapılan ithalatlardan dolayı piyasanın nefes alması ile Ocak 1944 tarihinden sonra buğday 27 kuruşa düşmüştür⁵⁶. Böylece verilen ekmek gramajlarında artışlar görülmüş ve 1 Ekim 1944'ten itibaren çocuklara 375 gram, ağır işlerde çalışanlara 750 gram ekmek verilmesi kararlaştırılmıştır⁵⁷. 1945'te fiyatların çok fazla artmasıyla daha az ihracat ile daha fazla gelir elde edilmiştir. Savaş sonrasında, savaşa katılan devletlerin özellikle ihtiyaçlarının artması ve ihracat yollarının açılması ile ekonomi yeniden canlanmaya başlamıştır. Bu durum Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. 1939-1946 Yıllarında İzmir Vilayetinde Buğday İstihsali (Ton) ve Fiyatları (Kuruş)

Yıllar	Üretim ⁵⁸	Fiyat ⁵⁹
1939	50069	5,59
1940	23447	7,66
1941	11885	9,23
1942 ⁶⁰	35605	24,91
1943 ⁶¹	45445	94,26
1944	37715	26,89
1945	21399	36,18
1946	33606	24,19

55 Yetkin- Erkan Serçe, a.g.e., s.181; **Resmî Gazete**, 19 Ocak 1943.

56 **Resmî Gazete**, 3 Ocak 1944; **Aydın Gazetesi**, 7 Haziran 1944.

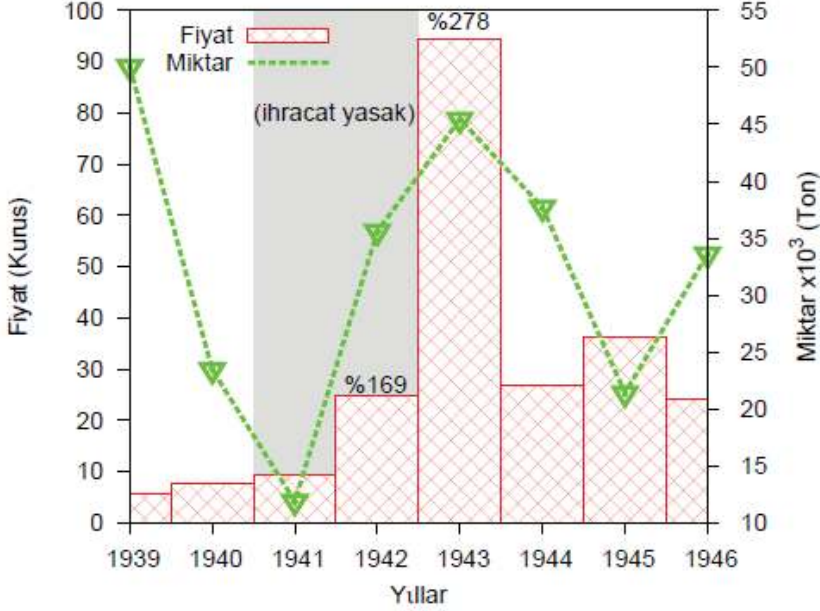
57 **Resmî Gazete**, 2 Ekim 1944.

58 T.C. B.İ.G.M., **Tarla Ürünleri İstatistiği (1937-1939)**, Recep Ulusoglu Matbaası, Ankara 1940, s.19-21; T.C. B.İ.G.M., **Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942)**, Ankara, s.4-6; T.C. B.İ.G.M., **Tarla Mahsulleri İstatistiği (1937-1946)**, Ankara 1947, s.5-11.

59 T.C. B.İ.G.M., **Fiyat İstatistikleri (1935-1943)**, Biricik Matbaa, Ankara 1947, s.23; T.C. B.İ.G.M., **Fiyat İstatistikleri (1934-1948)**, Akın Matbaası, Ankara 1950, s.30.

60 T.C. B.İ.G.M., **Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945)**, Ankara 1947, s.2.

61 T.C. B.İ.G.M., **Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945)**, Ankara 1947, s.2.

Şekil 1. İzmir Vilayetindeki Buğday Üretiminin Yıllara Göre Değişimi

Savaş döneminden önce, buğdayın stoktaki bolluğu 1940 üretimine de yansımıştır. Ancak 1941 ve 1942 yıllarında ihracatın yasaklanması ile birlikte 1942 ve 1943 yıllarında yapılan ciddi fiyat artışı buğday üretimini etkilemiştir. Stoklardaki iyileşme ile birlikte fiyatların düşmesi, 1944 yılı ile birlikte üretimin düşmesine neden olmuştur. Buğday üretimi de 1941 ve 1945 yıllarındaki doğal afetlerden etkilenmiştir.

Arpa

Arpa, buğdaydan sonra en fazla üretimi yapılan hububat çeşidiydi. 1939 yılında savaş başlamadan önce arpanın kilosu ortalama 5,5 kurustu⁶². Savaştan önce ihracatın üretime göre oldukça az olması, stoklarda yeterli arpa mahsulünün depolanmasını sağlamıştır⁶³. Savaşın başlaması ile birlikte birkaç aylık zaman

62 **Resmî Gazete**, 30 Mayıs 1939; **Resmî Gazete**, 10 Ağustos 1939.

63 **TBMM, Zabıt Ceridesi**, 6. Dönem, 2. Yasama, 8. Cilt Fihristi, 22. İnikat, Ankara 08.01.1940, s.27. 1936 yılında 2.153.000 ton üretime 23.000 ton ihracat, 1937 yılında 2.276.000 ton üretime 113.000 ton ihracat; 1938 yılında 2.400.000 ton üretime 123.000 ton ihracat; 1939 yılında

diliminde ihracat fiyatı da ortalama olarak aynı (5,5 kuruş) fiyattan seyretmiştir⁶⁴. TMO'nun savaşın ilk aylarında ordudaki hayvanların beslenme ihtiyaçları için arpa stoku yapma çabası nedeniyle, diğer ürünlerin ihracatında olduğu gibi arpa mahsulünün de ihracat yetkisi ihracat birliklerine devredilmiştir⁶⁵. Arpa sıkıntısı, bira fabrikalarını da zor durumda bırakmış, gazino ve içkili lokantalar bu nedenle İnhisarlar Vekâletine şikâyetle bulunarak, tedbir alınmasını istemişlerdir⁶⁶. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda hükûmetin, arpa stokunu arttırma çabası arpanın kilosunun 7 kuruşa çıkmasına neden olmuştur⁶⁷. 1940 yılının son aylarında TMO tarafından köylüden arpa mahsulünün belirlenen fiyattan alınacağı, arpa ihtiyacının olduğu tekrar vurgulanmıştır⁶⁸. Ofisin hububat ürünlerini piyasa değerinin çok altında bir fiyatla satın almak istemesi, çiftçileri kızdırmış ve ürünlerin saklanması sebep olmuştur. 1941 yılında meydana gelen don ve sel olaylarından dolayı ürünler zarar görmüş ve hububat ürünlerinde yaşanan düşüşten arpa da etkilenmiştir⁶⁹. Bu nedenle arpa fiyatı da Mayıs 1941 tarihinde 8 kuruşa yükselmiştir⁷⁰.

Savaşın etkilerinin Türkiye'ye daha fazla yansımaya başladığı günlerde, it-halatın azalması ve dış ticaret hacminin daralması, tüm hazır eşya ve gıda maddelerine bir kez daha zam yapılmasına neden olmuştur⁷¹. Arpa mahsulü de bu

2.295.000 ton üretime ise 67.000 ton ihraç edilmiş ve elde de yeterli ürün kalmıştır; **Anadolu Gazetesi**, 9 Şubat 1940.

64 **Anadolu Gazetesi**, 7 Ocak 1940.

65 **Anadolu Gazetesi**, 10 Mart 1940.

66 **Anadolu Gazetesi**, 13 Şubat 1940.

67 **Anadolu Gazetesi**, 8 Ocak 1940; **Anadolu Gazetesi**, 21 Şubat 1940; **Resmî Gazete**, 17 Mayıs 1940.

68 **Resmî Gazete**, 30 Kasım 1940; **Aydın Gazetesi**, 16 Temmuz 1941.

69 **BCA, Mua.**, F.K. 030.10.0.0. Y.N. 184.268.18; **BCA, Mua.**, F.K. 030.10.0.0. Y.N. 184.268.23.

70 **Resmî Gazete**, 10 Mayıs 1941.

71 Aytaç Yıldız, **Üç Dönem Bir Aydın: Burhan Asaf Belge (1899-1967)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.166; Ulvi Keser, **Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.336; Serdar Sarısır, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Anadolu Sahillerine Sığınan Yunanlı Sivil Mülteciler", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 27, Bahar/2010, s.508-509. Almanya, Türkiye'yi kendi yanında savaşa katabilmek için Ege'deki Yunan adalarını vaat etmiş ve bu adalara çıkarmada bulunmuştur. Bunun üzerine adada yaşayanlar, açlık ve sefaletten kurtulmak için Türkiye'nin Ege kıyılarına iltica etmiştir. Gelen göçmenler Kıyı Ege'de özellikle İzmir, Aydın ve Muğla vilayetlerinin sahil kasabalarına gelmiştir; İsmail Gezin, **Tarih Boyunca Çeşme**, Şenocak Yayınları, İzmir 2009,

zamdan etkilenmiş ve kilo fiyatı için TMO'nun verdiği fiyat, Aralık 1941'de 11 kuruş olmuştur⁷². Ordu ihtiyaç duyduğu arpa ürününe alternatif olarak, vitamin açısından daha yararlı olduğu anlaşılan pancar ve pamuk çekirdeği küspeleriyle bu açığı gidermeye çalışmıştır⁷³. 1941'de ciddi oranda düşen ihracat, 1942 yılında da tamamıyla durmuştur. Şubat 1942'de hububat çeşitlerine yapılan 2 kuruş zam ile arpa 13 kuruş olmuştur⁷⁴. Arpa gibi diğer hububat ürünlerini de kapsayan 15 Temmuz 1942 tarihindeki düzenleme ile hububat ürünleri belli oranlarda devlet tarafından toplanmıştır⁷⁵. Bu durum ürünlerin saklanması için neden olacağı için kilo fiyatı arttırılmış ve TMO arpanın kilosunu 15 kuruşa çıkarmıştır⁷⁶. Arpa, 1943 ve 1944 yıllarında az da olsa ihracata açılmıştır⁷⁷. Almanya'nın tüm gücüyle Rusya'ya yöneldiği dönemde kilo fiyatı Ocak 1944 tarihinde 20 kuruş olan arpa, Mayıs 1944 tarihinde 14 kuruşa kadar düşmüştür⁷⁸. Bu durum İzmir vilayeti için Tablo 6'da gösterilmiştir.

s.81. Bu iltica edenlerin bir kısmı da İngiliz, İtalyan ve Amerikan askerleridir; Zehra Önder, **II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası**, çev. Leyla Uslu, Bilgi Yayınları, Ankara 2010, s.271; Süleyman Seydi, **1939-1945 Zor Yıllar! 2. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı**, Asil Yayınları, Ankara 2006, s.252; Murat Özata, **Türkiye-ABD İlişkileri (1943-1945)**, Akademi Tıtiz Yayınları, İstanbul 2014, s.150; Sabit Dokuyan, **1945-1950 Yılları Arasında Türkiye (Dış Politika-İç Politika)**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s.8. Türkiye'ye saldırmaktan vazgeçen Almanya, Türkiye'nin kendisine saldırmayacağına dair güvence de aldıktan sonra Rusya'ya doğru yönelmiştir. Bunun üzerine İngiltere ve ABD Türkiye'ye kendi çıkarları için yaptığı silah sevkiyatını 28 Şubat 1944 tarihinde durdurmuştur; Turhan Feyizoğlu, **Bir Paylaşma Planının Perde Arkası Türkiye 1945**, Bizim Kitaplar, İstanbul 2007, s.35. Ancak Türkiye bu kez silah ihtiyacını Almanlardan karşılamıştır. Türkiye ise Almanya ile ticari ve siyasi ilişkilerini kestiğini 2 Ağustos 1944'te açıklamıştır; **TBMM, Zabıt Ceridesi**, 6. Dönem, 4. Yasama, 23. Cilt Fihristi, 28. İnikat, Ankara 11.11.1941, s.62.

72 **Resmî Gazetesi**, 17 Aralık 1941.

73 **Afyon Haber Gazetesi**, 23 Kasım 1942.

74 **Resmî Gazetesi**, 11 Şubat 1942.

75 Çetin, a.g.t., s.137; Pektaş, a.g.e., s.447; Çavdar, a.g.e., s.313; Yetkin- Erkan Serçe, a.g.e., s.179.

76 **Resmî Gazete**, 7 Temmuz 1942; **Afyon Haber Gazetesi**, 13 Ağustos 1942; **Akdeniz Gazetesi**, 18 Temmuz 1942.

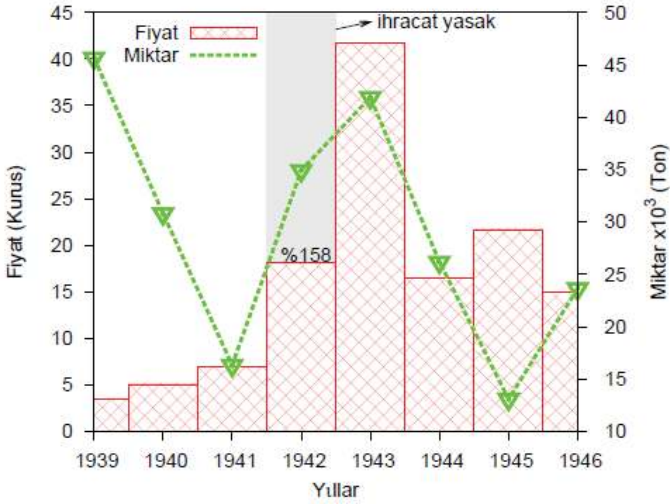
77 **T.C. B.İ.G.M.**, Selim Sabit Aykut, **Rakamlarla İktisadi ve İçtimai Türkiye**, Recep Ulusoglu Basımevi, C 2, Ankara 1943, s.16; **T.C. B.İ.G.M.**, **İstatistik Yıllığı 1948**, C 16, s.424.

78 **Resmî Gazetesi**, 03 Ocak 1944; **Aydın Gazetesi**, 1 Haziran 1944; **Aydın Gazetesi**, 7 Haziran 1944; **Aydın Gazetesi**, 17 Haziran 1944.

Tablo 6. 1939-1946 Yıllarında İzmir Vilayetinde Arpa İstihali (Ton) ve Fiyatı (Kuruş)

Yıllar	Üretim ⁷⁹	Fiyat ⁸⁰
1939	45.668	3,39
1940	30.804	5,03
1941	16.311	7
1942 ⁸¹	34.919	18,10
1943 ⁸²	41.887	41,74
1944	26.174	16,46
1945	13.079	21,68
1946	23.635	15

Şekil 2. İzmir Vilayetindeki Arpa Üretiminin Yıllara Göre Değişimleri

79 T.C. B.İ.G.M., Tarla Ürünleri İstatistiği (1937-1939), Recep Ulusoglu Matbaası, Ankara 1940, s.29-30; T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942), Ankara, s.14-15; T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1937-1946), Ankara 1947, s.16.

80 T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistikleri (1935-1943), Biricik Matbaa, Ankara 1947, s.10; T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistikleri (1944-1948), Akın Matbaası, Ankara 1950, s.11

81 T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945), Ankara 1947, s.4.

82 T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945), Ankara 1947, s.4.

Şekil 2'de bakıldığında diğer hububat ürünlerinde olduğu gibi, arpa mahsulünün de ihracatının yasaklanması ve birim fiyatlarındaki ciddi artışlar, köylüyü savaş yıllarında arpa üretimine yönlendirmiştir. Diğer ürünlerde olduğu gibi aşırı fiyat artışları, ihtiyaç fazlası üretimle sonuçlanmış ve sonraki yıllarda üretimde ve birim kilo fiyatında düşüş yaşanmasına sebep olmuştur.

Mısır

İzmir vilayetinde mısır, tahıllar içinde üretim açısından buğday ve arpadan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Mısır, insanların gıda maddesi ve hayvan yemi olarak farklı alanlarda kullanılmıştır.

Alman ordusunun ülkeye yaklaştığı dönemde, Nisan 1941 tarihinde mısır TMO alım listesine girmiş ve ihracatı 1944 yılına kadar durdurulmuştur⁸³. 1941 yılında bu ürüne iç piyasada daha fazla ihtiyaç duyulması, karaborsa fiyatlarında ciddi artışlara sebep olmuş ve piyasada ürünün 37 kuruştan satışı gerçekleştirilmiştir⁸⁴. Karaborsa fiyatlarının ciddi oranda yükselmesi ile ürünler TMO'ya teslim edilmemiş ve bu nedenle 1942 yılı için ofis, fiyatlarda önemli oranda artışa gitmek zorunda kalmıştır⁸⁵. Bu artışlar özellikle kıyı Ege köylüsünü bu ürüne yönlendirmiş ve İzmir köylüsü de 1942 yılında en iyi üretimini gerçekleştirmiştir⁸⁶. Fiyatlarda yüksek oranlarda yaşanan artışları önlemek için 1942 yılı ile birlikte Türkiye, İngiltere ve Filistin'den önemli oranda mısır ithalatı gerçekleştirmiştir.⁸⁷ Mısırın MKK'nın 20. maddesi gereği, üç yıl ihracata kapalı olması, eldeki mısır stoklarını arttırmıştır. Bu durum 1943 yılı ile birlikte fiyatların düşmesine ve mısır üretiminin savaşın sonuna kadar azalmasına sebep olmuştur. 1944 yılında ise kilo fiyatı belli dönemlerde 13 kuruşa kadar düşmüştür⁸⁸. Bu

83 **BCA, BKK**, F.K. 030.18.01.02. Y.N. 94.34.12.

84 **Aydın Halkın Dili Gazetesi**, 9 Eylül 1941.

85 **T.C. B.İ.G.M., İstatistik Yıllığı (1942-1945)**, C 15, Ankara 1955, s.254; **Aydın Gazetesi**, 6 Ocak 1942.

86 **T.C. B.İ.G.M., Tarım İstatistikleri Özeti (1942-1963)**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1964, s.4; **T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942)**, Ankara, s.3; **T.C. B.İ.G.M.**, Selim Sabit Aykut, **Rakamlarla Türkiye**, C 1, Ankara 1947, s.83; **T.C. B.İ.G.M., Zirai İstatistik (1936-1956)**, Ankara 1957, s.14; **BCA, Mua.**, F.K. 030.10.00.00. Y.N. 18.268.34.

87 **T.C. B.İ.G.M., Dış Ticaret Yıllık İstatistik (1942-1945)**, C 4, Ankara 1946, s.3.

88 **Aydın Gazetesi**, 1 Haziran 1944; **Aydın Gazetesi**, 7 Haziran 1944; **Aydın Gazetesi**, 14 Haziran 1944.

nedenle köylü, diğer hububat çeşitlerine geri dönüş yapmıştır. 1944 yılında mısırın ihracata açılması⁸⁹, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük vilayetlere bu ürünün serbestçe satılabilmesi ve Yunan adalarına ürün ihracatının yapılabilmesi, 1945 yılında fiyatları tekrar yükselmesiyle sonuçlanmıştır⁹⁰. Böylece 1946 yılında mısır üretimi yeniden artmıştır. Ülke genelindeki tüm bu durumların İzmir vilayetine yansması Tablo 5'te gösterilmiştir. Tablodaki fiyat listesi, İzmir ve Manisa Ticaret borsalarının ortalama fiyatlarıdır.

Tablo 7. 1939-1946 Yıllarında İzmir Vilayetinde Mısır İstihali (Ton) ve Fiyatı (Kuruş)

Yıllar	Üretim ⁹¹	Fiyat ⁹²
1939	8861	3,61
1940	10413	5,92
1941	8569	8,55
1942 ⁹³	14542	59,13
1943 ⁹⁴	10568	43,63
1944	5566	16,97
1945	3813	22,06
1946	6547	28,34

89 **Aydın Gazetesi**, 11 Haziran 1944.

90 **Aydın Gazetesi**, 15 Mart 1944; **Aydın Gazetesi**, 12 Nisan 1944.

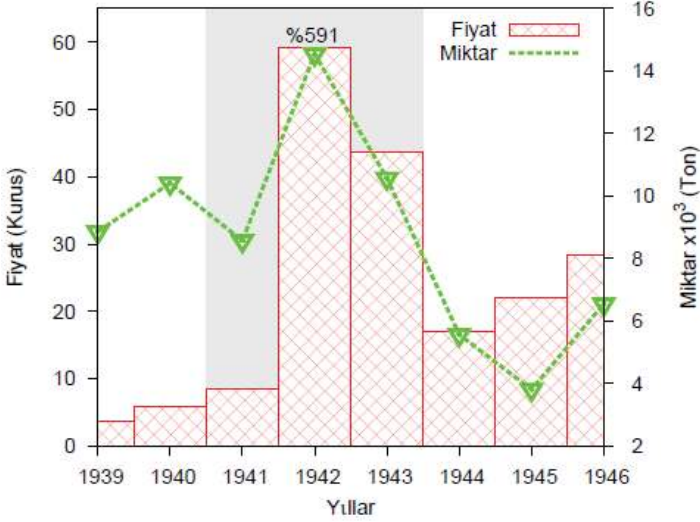
91 **T.C. B.İ.G.M., Tarla Ürünleri İstatistiği (1937-1939)**, Recep Ulusoglu Matbaası, Ankara 1940, s.74-75; **T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942)**, Ankara, s.41-42; **T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1937-1946)**, Ankara 1947, s.44.

92 **T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistiği (1935-1943)**, Akın Matbaası, Ankara 1950, s.50; **T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistiği (1944-1948)**, Akın Matbaası, Ankara 1947, s.49.

93 **T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945)**, Ankara 1947, s.14.

94 **T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945)**, Ankara 1947, s.14.

Şekil 3. İzmir Vilayetinde Mısır Üretimi ve Fiyatının Yıllara Göre Değişimi
Grafikteki gri renkli bölge ihracatın olmadığı yılları belirtir

Şekil 3'te Tablo 7'ye ait veriler değerlendirilmiştir. İzmir köylüsünün 1942 yılında mısır üretimine ilgi göstermesinde ürün fiyatlarındaki %591 oranında artışın önemli etkisi olmuştur. Ayrıca aynı yıl üretimle birlikte, grafikte gri alan ile gösterilen 1941, 1942 ve 1943 yıllarında ihracatın olmaması, mısır ürününün stoklarda yeterli miktarda olmasını sağlamıştır. Böylece, 1943 ve 1944 yıllarında kademeli olarak mısır fiyatlarında ve buna paralel olarak üretiminde düşüş gözlenmiştir. Grafikte İzmir vilayetinin 1941 ve 1945 yıllarında doğal afetlerden etkilendiği de belirgin bir şekilde görülmektedir.

Çavdar

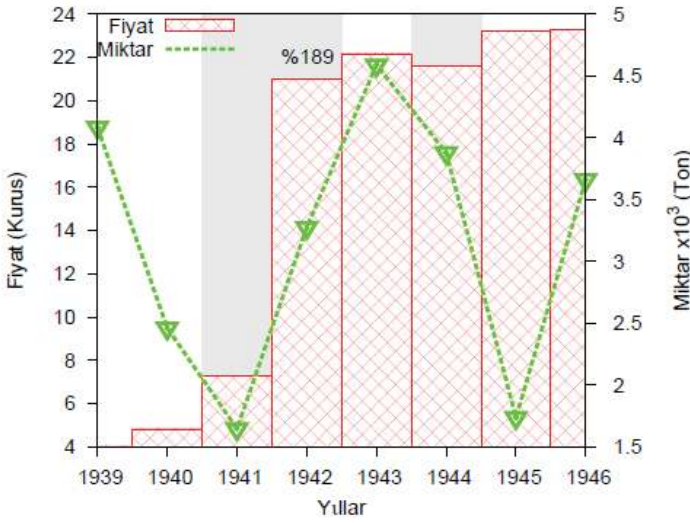
Çavdar üretimi de, diğer hububat ürünleri gibi, 1941 yılında fiyatında yeterli artış olmadığı için ve doğal afetlerin de etkisiyle üretimi azalmış bir üründür. Ancak 1941 yılında ihracatının yasaklanması ve fiyatındaki ciddi artış nedeniyle stoklarda önemli miktarda biriken bir ürün olmuştur. Çavdarın fiyatı, diğer hububat ürünleri gibi 1941 ve 1945 yıllarında bahar ve kış dönemlerinde yaşanan kuraklıktan etkilenmiştir⁹⁵.

95 T.C. B.İ.G.M., Selim Sabit Aykut, **Rakamlarla İktisadi ve İçtimai Türkiye**, Recep Ulusoğlu Basımevi, C 2, Ankara 1943, s.19; T.C. B.İ.G.M., Selim Sabit Aykut, **Rakamlarla Türkiye**, C 1, Ankara 1947, s.86.

Tablo 8. 1939-1946 Yıllarında İzmir Vilayetinde Çavdar İstihali (Ton) ve Fiyatı (Kuruş)

Yıllar	Üretim ⁹⁶	Fiyat ⁹⁷
1939	4.086	4,02
1940	2.462	4,83
1941	1.647	7,25
1942 ⁹⁸	3.274	21
1943 ⁹⁹	4.589	22,17
1944	3.879	21,6
1945	1.739	23,2
1946	3.662	23,3

Şekil 4. İzmir Vilayetindeki Çavdar Üretimlerinin Yıllara Göre Değişimleri

96 T.C. B.İ.G.M., Tarla Ürünleri İstatistiği (1937-1939), Recep Ulusoglu Matbaası, Ankara 1940, s.38; T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942), Ankara, s.23; T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1937-1946), Ankara 1947, s.25.

97 T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistikleri (1935-1943), Biricik Matbaa, Ankara 1947, s.32; T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistikleri (1944-1948), Akın Matbaası, Ankara 1950, s.38.

98 T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945), Ankara 1947, s.6.

99 T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945), Ankara 1947, s.6.

Şekil 4'te çavdar üretiminin, diğer hububat ürünleri gibi 1942 ve 1943 yıllarında önemli oranda arttığı görülmektedir. Ancak diğer ürünlerden farklı olarak kilo fiyatında ciddi düşüşler olmamasına rağmen, çavdar mahsulü köylünün önem verdiği bir hububat çeşidi olmamıştır.

Yulaf

Yulaf ürününün, savaşın başlarında kilo fiyatı 7 kuruştur, daha sonra hükümetin tohum alanındaki destekleme politikası ile yulaf ucuzlamış ve kilosu 6,5 kuruşa düşmüştür¹⁰⁰. Avrupa'da savaşın neden olduğu bunalımın Türkiye'yi etkilemesi ile yapılan zamlar yulaf mahsulünü de etkilemiş ve kilo fiyatı 1940 yılında 7,5 kuruş olmuştur¹⁰¹. Yaşanan doğal afetler bu ürünü de etkilemiş ve ürün açısından kıtlık yılı olan Mayıs 1941 tarihinde yulaf 8 kuruşu görmüş ve aynı yılın sonlarına doğru Aralık 1941'de kilo fiyatı 11,5 kuruşa ulaşmıştır¹⁰². Diğer hububat çeşitlerinde olduğu gibi Ocak 1942'deki 2 kuruş zam yulafa da yapılmıştır¹⁰³. Savaşın etkisinin en fazla hissedildiği dönemde köylünün ürünlerini devlete satması için, 1942 yılı hasat zamanı yulafın kilosu 16 kuruşa çıkarılmıştır¹⁰⁴. Yulaf, ihracatı erken yasaklanan hububat çeşidi olmuş ve 1940, 1941 ve 1942 yıllarında ihracatı yasaklanmıştır¹⁰⁵. İzmir vilayeti için yulaf ürünü üretim ve satış fiyatı Tablo 9'da gösterilmiştir.

100 **Resmî Gazete**, 30 Mayıs 1939; **Resmî Gazete**, 10 Ağustos 1939.

101 **Resmî Gazete**, 7 Mayıs 1940.

102 **Resmî Gazete**, 10 Mayıs 1941; **Resmî Gazete**, 7 Aralık 1941.

103 **Resmî Gazete**, 11 Şubat 1942.

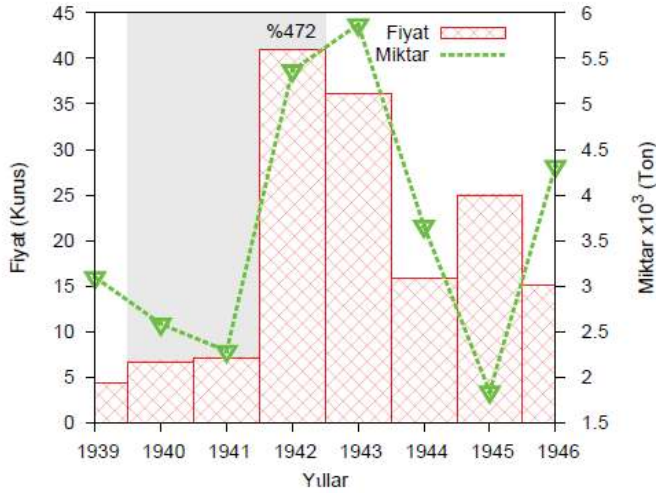
104 **Resmî Gazete**, 17 Temmuz 1942; **Afyon Haber Gazetesi**, 13 Ağustos 1942; **Akdeniz Gazetesi**, 18 Temmuz 1942; **Resmî Gazete**, 15 Mayıs 1943.

105 **T.C. B.İ.G.M.**, Selim Sabit Aykut, **Rakamlarla İktisadi ve İctimai Türkiye**, Recep Ulusoğlu Basımevi, C 2, Ankara 1943, s.22; **T.C. B.İ.G.M.**, Selim Sabit Aykut, **Rakamlarla Türkiye**, C 1, Ankara 1947, s.89.

Tablo 9. 1939-1946 Yıllarında İzmir Vilayetinde Yulaf İstihsalı (Ton) ve Fiyatı (Kuruş)

Yıllar	Üretim ¹⁰⁶	Fiyat ¹⁰⁷
1939	3.096	4,37
1940	2.584	6,70
1941	2.286	7,15
1942 ¹⁰⁸	5.367	40,92
1943 ¹⁰⁹	5.872	36,10
1944	3.659	15,82
1945	1.840	25
1946	4.318	15,03

Şekil 5. İzmir Vilayetindeki Yıllara Göre Yulaf Üretimi ve Fiyatı Değişimleri

106 T.C. B.İ.G.M., Tarla Ürünleri İstatistiği (1937-1939), Recep Ulusoglu Matbaası, Ankara 1940, s.47-48; T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942), Ankara, s.31-32; T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1937-1946), Ankara 1947, s.34.

107 T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistikleri (1935-1943), Biricik Matbaası, Ankara 1947, s.78; T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistikleri (1944-1948), Akın Matbaası, Ankara 1950, s.40; T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1937-1946), Ankara 1947, s.34.

108 T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945), Ankara 1947, s.8.

109 T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945), Ankara 1947, s.8.

Şekil 5'te savaşın ilk yıllarında, 1940 yılında, ihracatı yasaklanan yulaf mahsulünde, ciddi oranlarda fiyat artışları ile birlikte fazla miktarda üretim gerçekleşmiştir. Diğer hububat ürünlerindeki üretim ve fiyat değişimleri aynı şekilde yulaf ürününde de görülmüştür. 1941 ve 1945 yıllarında yaşanan doğal afetler aynı şekilde bu ürünü de etkilemiştir. Yulaf ihracatı 1940 yılında yasaklanmasına rağmen, kilo fiyatındaki etkili artışın 1942 yılında görülmesi, köylüyü yulaf ekimine ciddi anlamda çekmiştir. 1942 yılında üretimin ihtiyaç fazlası gerçekleşmesi sonucunda, 1943 yılında yulafın kilo fiyatı da düşmüştür. Ancak yulaf üreticileri diğer hububat üreticileri gibi bu fiyat düşüşünden etkilenmemiş ve üretimlerini arttırmıştır.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı yıllarında hububat ürünlerinde meydana gelen ciddi fiyat artışları ve stoklardaki azalma, bu ürünlerin savaş yıllarında önemli bir yer işgal etmesine sebep olmuştur. Bu nedenle savaşın başlaması ile hububat ürünleri ile ilgili alınan kararlar, MKK'da önemli bir yer teşkil etmiştir. Ancak MKK, hububat üreticileri üzerinde önemli bir etkiye neden olmamıştır. Bu çalışmada savaşın Avrupa topraklarında başladığı 1939 yılı, savaşın sona erdiği 1945 yılı ve savaş buhranının en etkili yılları olan 1942-1943 döneminin hububat üretimlerine bakıldığında, orduya asker alımlarının ordunun gıda ihtiyacını arttırmasına rağmen, bu durumun İzmir vilayetindeki hububat üretimini etkilemediği görülmüştür. Hatta 1942 hasat zamanı belli oranlarda hububat ürünlerine, istenilen fiyatlardan el koyma kararları da köylüyü olumsuz etkilememiş, aksine yükselen fiyatlar köylünün bu ürünlere yönelimini arttırmıştır. Böylelikle söz konusu olan hububat ürünlerinde en iyi üretimler, savaşın etkisinin önemli derecede hissedildiği 1942-1943 yıllarında gerçekleşmiştir. 1944 yılındaki genel üretim düşüşü de TMV'den değil, arz-talep dengesi neticesinde gerçekleşen fiyatların düşüşünden kaynaklanmıştır. Hükümetin, hububat çeşitlerinin ihracatını yasaklaması, savaşın olumsuz etkilerinin çok kısa zamanda atlatılmasını sağlamıştır.

Bu çalışmayla farklı disiplinlerdeki ve farklı bakış açılarındaki araştırmacılara yeni çalışmalar için temel de sağlanmış olmaktadır. Çalışmanın iktisadi boyutu, Örumcek Ağı (Cobweb) Teorisi ile savaş zamanı, savaştan önce ve savaştan sonraki zaman dilimleri göz önünde bulundurularak farklı bir çalışma yapılabilir. Böylelikle savaşın etkileri, arz-talep dengeleri ve zaman serisi analizleri ile yeniden değerlendirilebilir. Ayrıca, savaş döneminde İzmir limanlarındaki hububat ürünlerinin ihracat ve ithalat durumları, hangi ülkelerle ve ne zaman gerçekleştirildiği detaylı bir şekilde incelenirse, savaşın, siyasi oluşumları nasıl etkilediği farklı bir çalışma kapsamında ele alınabilir. Bu açıdan ele alındığında çalışmanın, nice çalışmalara kaynak teşkil edecek olması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

A.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bakanlar Kurulu Kararları

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü

Muamelat Genel Müdürlüğü

Cumhuriyet Halk Partisi Fonu

B.Türkiye Büyük Millet Meclisi Belgeleri

TBMM, Zabıt Ceridesi, 6. Dönem

TBMM, Zabıt Ceridesi, 7. Dönem

C.Türkiye İstatistik Kurumu Arşiv Belgeleri

T.C. B. İ. G. M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942), Ankara.

T.C. B.İ.G.M., Dış Ticaret Yıllık İstatistik (1942-1945), C 4, Ankara 1946.

T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistiği (1944-1948), Akın Matbaası, Ankara 1947.

T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistikleri (1934-1948), Akın Matbaası, Ankara 1950.

T.C. B.İ.G.M., Fiyat İstatistikleri (1935-1943), Biricik Matbaa, Ankara 1947.

T.C. B.İ.G.M., Hayvanlar İstatistiği 1944, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1946.

T.C. B.İ.G.M., İstatistik Yıllığı (1942-1945), C 15, Ankara 1955.

T.C. B.İ.G.M., İstatistik Yıllığı 1948, C 16.

T.C. B.İ.G.M., Maliye İstatistikleri (1936-1947), Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1949.

T.C. B.İ.G.M., Selim Sabit Aykut, Rakamlarla İktisadi ve İçtimai Türkiye, Recep Ulusoğlu Basımevi, C 2, Ankara 1943.

T.C. B.İ.G.M., Selim Sabit Aykut, Rakamlarla Türkiye, C 1, Ankara 1947.

T.C. B.İ.G.M., Tarım İstatistikleri Özetı (1942-1963), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1964.

T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1937-1946), Ankara 1947.

T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1942), Ankara.

T.C. B.İ.G.M., Tarla Mahsulleri İstatistiği (1940-1945), Ankara 1947.

T.C. B.İ.G.M., Tarla Ürünleri İstatistiği (1937-1939), Recep Ulusoglu Matbaası, Ankara 1940.

T.C. B.İ.G.M., Zırai İstatistik (1936-1956), Ankara 1957.

2. GAZETELER

Afyon Haber Gazetesi

Akdeniz Gazetesi

Anadolu Gazetesi

Aydın Gazetesi

Aydın Halkın Dili Gazetesi

Balıkesir Gazetesi

Resmî Gazete

3. DERGİLER

İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi, S 9, Şubat 1945.

4. KİTAPLAR

Akşin, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)**, İmge Kitabevi, İstanbul 2005.

Bulmuş, İsmail, **Tarımsal Fiyat Oluşumunda Devlet Müdahalesi**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara 1978.

Çavdar, Tevfik, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)**, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

Dokuyan, Sabri, **1945-1950 Yılları Arasında Türkiye (Dış Politika-İç Politika)**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.

Feyizoğlu, Turhan, **Bir Paylaşma Planının Perde Arkası Türkiye 1945**, Bizim Kitaplar, İstanbul 2007.

Gezgin, İsmail, **Tarih Boyunca Çeşme, Şenocak Yayınları**, İzmir 2009.

Güneş, Gönül, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara'da Günlük Yaşam**, Alter Yayınları, Ankara 2013.

İhsan Bayram, **Değirmendağı**, Heyamola Yayınları, İstanbul 2011.

İzmirli, Zuhul - İzmirli, Yücel, **Makedonya'dan Esen İmbat**, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2010.

Karabekir, Kazım, **Günlükler (1906-1948)**, çev. Budak Kayabek, C 2, İstanbul 2009.

Kemal H. Karpat, **Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

Keser, Ulvi, **Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Metinsoy, Murat, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Savaş ve Gündelik Yaşam**, Homer Kitabevi, İstanbul 2007.

Önder, Zehra, **II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası**, çev. Leyla Uslu, Bilgi Yayınları, Ankara 2010.

Özata, Murat, **Türkiye-ABD İlişkileri (1943-1945)**, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul 2014.

Seydi, Süleyman, **1939-1945 Zor Yıllar! 2. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı**, Asil Yayınları, Ankara 2006.

Pektaş, Şerafettin, **Millî Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi**, Fırat Yayınları, İstanbul 2010.

Tekeli, İlhan – İlkin, Selim, **Cumhuriyetin Harcı- Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

Tekeli, İlhan- İlkin, Selim, **İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si**, İletişim Yayınları, C 2, İstanbul 2014.

Timur, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitabevi, İstanbul 2001.

Yetkin, Sabri- Erkan Serçe, **Kuruluştan Günümüze İzmir Ticaret Borsası Tarihi**, İzmir Ticaret Borsası, İzmir 1998.

Yıldız, Aytaç, ** Dönem Bir Aydın: Burhan Asaf Belge (1899-1967)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

5. MAKALELER

Akman, Şefik Taylan-İnci Solak Akman, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat retiminin Vergilendirilmesi", **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, S 1/2, 2011, ss.73-91.

Özer, Sevilay, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Uygulamaya Konulan Toprak Mahsulleri Vergisi ve Köylü zerindeki Etkisi", **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S 5, 2011, ss.215-234.

Özlü, Hsn, "Arşiv Belgelerine Göre, İkinici Dünya Savaşı'nda İzmir ve Trakya'nın Savunmasına Yönelik Türk İngiliz Heyetinin Görüşmeleri ve Alınan nlemler", **adař Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/24, İzmir 2012, ss.73-91.

Sarısrı, Serdar, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Anadolu Sahillerine Sığınan Yunanlı Sivil Mülteciler", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 7, Bahar/2010, ss.508-509.

Topuz, Hüseyin, "Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950)", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C 12, S 3, 2007, ss.367-380.

Yüce, Mehmet, "Avarız Vergisinin Muhteşem Dönüşü: Olağanüstü Vergiler", **Akademik Bakış**, S 3, Temmuz/2004, ss.1-19.

6. TEZLER

etin, Hasan, İkinici Dünya Savaşı Sresinde Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Durumu (1939-1945), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ 2007.

7. ANSİKLOPEDİLER

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, C 4.